

Uluslararası Beşeri Bilimler ve Sanat Dergisi

International Journal of Humanities and Art

<http://www.trkdergisi.com>

Araştırma Makalesi / Research Article

e-ISSN:2757-6388

trk dergisi

2022

3(1):19/31

Geliş Tarihi / Receive : 23.04. 2022

Kabul Tarihi / Accepted : 15.12. 2022

Leylâ ve Şeref Hanım Gazellerinde Âteş

Fire in Leylâ and Şeref Hanım Gazelles

Sibel ÖKMEN

Doktora Öğrencisi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi,
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Email: sibel-okmen2017@outlook.com

Orcid: 0000 0001 5172 8622

Atıf/Cite as: ÖKMEN, Sibel(2022). Leylâ ve Şeref Hanım Gazellerinde Âteş. trk Uluslararası Beşeri Bilimler ve Sanat Dergisi, 3 (1). Retrieved from : <https://www.trkdergisi.com/index.php/trk/authorDashboard/submission/94>

İntihal /Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından ve bir intihal programında incelenmiş intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two reviewers and in a plagiarism program and has been confirmed to be free of plagiarism.

Leylâ ve Şeref Hanım Gazellerinde Âteş

Öz

Edebiyat, toplumun yaşayış biçiminin yansımasıdır. Bu yaşayış biçimine yeni bir açıdan bakmamızı sağlayan şâir ve yazarlarımız toplumdan almış olduğu sosyal- kültürel unsurları kendi bünyelerinde yeniden şekillendirip okuyucunun zihninde yeni ufuklar açmaya çalışmaktadırlar. Aslında buz dağının görünen tarafı değil de görünmeyen tarafı ile ilgilenmektedirler. Bu anlamlandırmanın nedeni ise insanoğlunun varoluşundan bu yana çevresi ile kendisinin var olma sebebinin çabasıdır. Bu dışavurumun etkisinden payını alan edebiyat alanı da şâirlerimizin düşüncelerini ve duygularını ifade eden tercüman mahiyeti taşımaktadır. Açıklamaya nazaran sosyal unsurlar arasında yer edinen ve tarih boyunca insanoğlunun yaşamının odak noktasında bulunan âteş unsuru; anâsır-ı erbaa, ısı, ışık, haberleşme aracı, kötülüklerden korunma gibi özellikleri ile dikkat çekmektedir. Âteş, dîvân şâirlerimiz ekseninde gerçek anlamın yanında mecaz anlamda da yeniden şekil bulmaktadır. Kimi zaman âteşin, yüceltilmiş bir varlık olup kültleştirildiği çoğu zaman ise kâinatın özü ile bağdaştırıldığı görülmektedir. Klasik Türk edebiyatı şâirlerimiz; âteşi, toplumsal hayat ve poetikaları ekseninde harmanlayarak derin anlamlar ile bize sunmaktadırlar. Ortaya konulan çalışma ile XIX. yüzyılda isimlerinden bahsedilen şâirlerden Leylâ ve Şeref Hanım'ın, kısaca hayatlarına ve sanat anlayışlarına yer verilmektedir. Akabinde şâirlerin gazellerinde geçen âteş unsurları tespit edilip beyitlerde nasıl ele alındığı üzerine açıklık getirilmeye çalışılmaktadır. Çalışmada izlenen yöntemlerden bahsedilecek olunursa; her iki şâirin dîvânı titizlikle taranmaktadır. Tespit edilen âteş unsuru âşık ve âşıklık hâlleri, sevgili ve sevgili hâlleri adlı iki ana başlık adı altında ele alınmaktadır. Daha sonra tespit edilen âteş unsurlarının açıklamaları detaylı bir şekilde verilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Leylâ Hanım, Şeref Hanım, Klasik Türk Edebiyatı, Divân, Âteş

Fire in Leylâ and Şeref Hanım Gazelles

Abstract

Literature reflects the way society lives. Our poets and writers who allow us to look at this way of living from a new perspective try to open new horizons in the minds of the reader with using and reshaping social and cultural elements that they have incorporated from the society in their own self. Indeed, they are not interested in the tip of the iceberg but in the unrevealed part of it. Because trying to find a meaning is because humankind has trying to reconcile the purpose of their own existence. The field of literature, which has its share of the effect of this expression, has the character of an interpreter who expresses the thoughts and feelings of our poets. Compared to the explanation, the element of the ates, which has taken its place among the social elements and has been at the center of human life throughout history; Its features such as anâsır-ı erbaa, heat, light, communication tool, protection from evils attract attention. From time to time, fire is glorified, and it has become a cult and sometimes it is seen as the essence of the universe. Our classical Turkish literature writers present the element of fire with deep meanings in their literary works through blending what they experience in their social life and poetics. Through this study, Leylâ and Seref Hanım, whose names were mentioned a lot in the 19. century, after briefly including their lives and understandings of art. When it comes to the methods of this study, collected poems of both poets are meticulously screened. "Lover" "his state of love" and "Lover" "Her state of love". Then, detailed explanation about the theme of Fire has been given in these couplets.

Keywords: Leylâ Hanım, Seref Hanım, Classical Turkish Literature, Divan, Fire.

Giriş

Âteş mefhûmu sözlüklerde: “od, harâret, kızgınlık” (Devellioğlu, 2013: 55) anlamına gelmektedir. “1. Yakıcı parlayıcı madde, od. 2. Harâret, vücut ısısı. 3. Âteşli silâhların patlaması. 4. Silâh için, “âteş!” emir ve komutası. 5. Yangın. 6. Öfke, hiddet” (Parlatır, 2006: 115) anlamındadır. Bir başka kaynakta âteş: “Çeşitli dinlerde kutsallaştırılan, mânevî temizlenme veya ceza unsuru kabul edilen ve sembolik anlatımlar için kullanılan kavramdır” (Tanyu, 1991: 52). O halde âteş sözlüklerde; yakıcı, yanıcı ve kült olma anlamı ile dikkat çekmektedir. Kelimenin tasavvuf sözlüğündeki anlamı: “Nâr, od, cehennem (Tas). Aşk, sevgi harareti, mahabbet alevi, aşk ateşidir” (Uludağ, 1995: 63). Tasavvufi manada ise kelime gerçek anlamının yanı sıra mecaz anlamda da kullanılmaktadır. Dîvân edebiyatında âteş; çoğu kere âşîğın, âşk yüzünden çektiği acıyı, temsil etmektedir. Bunun yanı sıra sevgilinin güzellik unsurları için kullanılan bir tabirdir. Âteş, çiçekler arasında yer alan lâlenin ortasındaki dağdır. Yanma ve ışık yönünden kimi zaman cehenneme bazen de güneşe benzetilmektedir. En önemlisi ise âşîğın, kebâb olmuş gönlüne teşbih için kullanılır. Kelime, telmih yolu ile peygamberlerin mucizelerini akla getirirken, anâsır-ı erbaa'nın da önemli unsurlarından biridir. (Pala, 2004: 41). Âteşin, Dîvân edebiyatındaki fonksiyonu çok yönlüdür. Mitolojide âteş, insanlık ve insanlığa bağlı gelişimler ile bağlantılıdır. Dikkat çekilen bir diğer husus ise eski zamanlarda âteşi yakmanın zorluğudur. Bunun için daima âteş yanar şekilde tutulmaya çalışılmaktadır. Bu da âteşe kutsallık vasfı kazandırmaktadır. Bu bilgiler doğrultusunda âteşin fonksiyonları çoğalarak; büyülerde, kötülükten uzaklaştırıcı ve insanlık için faydalı olan bir araç anlamı kazanmaktadır. (Hançerlioğlu, 1993: 61). “Yunan mitolojisine göre Prometheus, insanlara vermek için âteşi Zeus'tan çalmıştır. Zerdüşlükte âteş (Atar), kültün merkezinde bulunur ve Parsi âteş tapınaklarında tapınmanın odağını oluşturur. Hindistan'da âteş tanrısı Agni, Rig Veda şiirlerinde en popüler ulûhiyyetlerden biriydi hem tanrı hem de bütün tanrılara kurban elçisi olarak görülürdü” (Gündüz, 1998: 47). Bahsedilen mitolojilerde âteş, kutsiyet vasfındadır. Türkler ise âteşe temizleyicilik vasfı kazandırıp buna dayalı olarak hastalıkları, mekânları hatta ölüleri “tütsüleme” yöntemini, bu mefhûm ile açıklamaktadırlar. Ayrıca doğaüstü bir güç olarak da âteşi ele aldıkları kayda değer bir husustur. Türkler âteşin, “aile ocağı kültü” ile ilişkisine dikkat çekip bunun da temelini atalar kültünden geldiğini belirtmektedirler (Güngör, 2002: 263). Açıklamaya göre Türkler de âteş, temizleme ve doğaüstü gibi iki kavram ile açıklanmaktadır. İslami kaynağımız olan Kur'ân-ı Kerim'de yaratılışla ilgili olan bazı ayetlerde âteş mefhûmuna yer verilmektedir. “Bir katıksız âteşten/ dumansız salt alevden de o cinni yarattı. (Rahman 55/15)” (Yazır H., Yayına Hazırlayan: Altıntaş, 2015: 324). Burada dikkat çekilen âteş ve alev mefhûmlarıdır. Kaynaklar doğrultusunda âteş ile ilgili verilen bilgilerde mefhûmun; yakıcı, yanıcı,

temizleyici ve kült olma özelliği gibi çeşitli yönleri ile inanç, toplum ve mitolojilere konu olduğu bilgisine ulaşılmaktadır. Çalışmanın esasını teşkil eden Leylâ ve Şeref Hanım gazellerinde âteşin görünümüne geçmeden önce her iki şâirenin kısa biyografileri verilmektedir.

“Leyla (Hanım), Sudur’dan Moralızade Hamid Efendinin kızıdır. Hangi senede doğduğu malum değildir. Babasının1824 (Receb 1240) de vefâtı üzerine tanzim eylediği mersiye:

“Çenk-veş kaddin büküb Leyla fakir

Derd ü gam itdi anı genlikte pir”

demesine göre o tarihte genç olduğu anlaşılıyorsa da kaç yaşında bulunduğu tayin edilemeyeceğinden veladet tarihinin de tespiti mümkün olamaz” (İnal, 1969: 880).

Leylâ Hanım, genç yaşta evlenip kısa süre zarfında boşanmıştır. (Banarlı, S., 1998: 840; Ünver, 2003: 157). Dîvânın da neredeyse tüm aile fertleri için şiir yazdığı ve kendisinin Mevlevî mensûbu olduğu bilgisine rastlanılmaktadır. Şiirlerinde Mevlânâya bunun yanı sıra dayısı Keçecizade İzzet Mollaya yer vermektedir. (Arslan, 2003: 92-95). Bu bilgiler doğrultusunda köklü bir aile geçmişine sahip olduğu ve aile fertlerine bağlı bir şâir profilinden bahsetmek mümkündür. Edebi anlayışı ise üslubu; açık, sade ve akıcıdır. Konu olarak Klasik Türk edebiyatında kemikleşmiş yapıya bürünen temel konuları şiirlerine esas almaktadır (Gibb, 1999: 501-502).

Şeref Hanım’ın hayatı hakkında ise kaynaklarda şu bilgiler vardır:

“Matbû dîvân sâhibesi Şeref Hanım’dır ki Şeyhulİslâm Âşir Efendi merhumunun torunlarından şâir Nebil Bey merhumun kızıdır. Yanık mersiyeleri, âşıkane münâcat ve kasideleri vardır. 1264 tarihinde vefât ederek Yenikapı Mevlevîhânesinde Çınaraltına defn olundu. Mevlevî tarikatine mensubdur” (Kurnaz, 2013: 258; Süreyya, Yayına Hazırlayan: Nuri Akbayan, 1972: 402-403; Tahir, Hazırlayan: A. Fikri Yavuz ve İsmail Özen 1972: 402- 403).

Doğum yeri tam olarak belli olmayıp kendisinin Mevlevî bir şâir olduğu bilgisine ulaşılmaktadır. Edebi anlayışına değinilecek olunursa, benimsemiş

Sibel ÖKMEN

olduğu üslubu; açık, akıcı ve anlaşılırdır. Yazmış olduğu şiirlerden hareketle hissilik ağır basmaktadır. Kadın kimliği ile dönemin erkek şâirleri gibi şiirlerini usta bir şekilde vermektedir. Mevlânâ'ya olan bağlılık, felekten şikâyet ve âşk gibi konulara dîvânında yer vermektedir (Yakut, Şâhin, Oktay, 2007:327- 328). Kocatürk, Şeref Hanım'ı bir noktada eleştirirken diğer taraftan onu övmekle dikkat çekmektedir. Kocatürk; Şeref Hanım'ı, üslubunun duygularını ifade etmeyi karşılayamadığı noktasında eleştirirken kendisinden sonra edebiyat dünyasına yazdıkları ile katkıda bulunacak şâirlere örnek olacağı bilgisini de vermektedir (Kocatürk, 2016: 571).

XIX. yüzyıla şâir kimlikleri ile damgasını vuran Şeref ve Leylâ Hanım'ın gazellerinde âteş unsurları tespit edilmektedir. Tespit edilen âteş mefhûmunun, âteş -âşık ve âşığın hâlleri, âteş- sevgili ve sevgili hâlleri alt başlıkları ile ele alınmaktadır.

Âteş- Âşık ve Âşığın Hâlleri

Dîvân şiirinde âşık tipi, her daim sevgilinin merhametsizliğinden ötürü acı çekmektedir. Bu durum Şeref ve Leylâ Hanım gazellerinde âteş, kavramı ile ilişkilendirilmektedir. Her iki şâirin gazellerinde “âteş-i âşk, sûz-ı hecr, nâr-ı harâret, nâr-ı muhabbet ve nâr-ı mihen, nâr-ı âşk” terkipleri ile görülmektedir.

“Yakdı yine yandırdı beni âteş-i fûrkat

Fıkr eylese refâtârını dil özge kıyâmet

G (16/1)” (Leylâ, Haz. Arslan, 2003: 239).

(Ayrılık ateşi beni yine yaktı, yandırdı. Gönül, yürüyüşünü hayal etse başka kıyamettir.)

Âteş-i fûrkat terkipleri âşığın, sevgiliden ayrı geçirdiği zaman dilimindeki içinde bulunduğu duyguyu ifade etmektedir. Bilhassa âteş, ayrılık kavramı ve âşığın hâl dili anlamındadır.

“Eşkim nola çağlarsa da cûlar gibi her bâr

Sönmez yine sînemdeki bu nâr-ı harâret

G (16/4)” (Leylâ, Haz. Arslan, 2003: 239).

(Gözyaşlarım, ırmaklar gibi aksa da ne olur? Gönümdeki bu yakıcı âteşi söndürmeye yetmez.)

“Beşeri Bilimler ve Sanat Dergisi”
“International Journal of Humanities and Art”
[trk dergisi/2022]

e-ISSN:2757-6388
Cilt/Volume:3
Sayı/Issue:1

Leylâ ve Şeref Hanım Gazellerinde Âteş (Fire in Leylâ and Şeref Hanım Gazelles)

Beyitte su ve ateş ilişkisine dikkat çekilmektedir. Su, âteşi söndürmektedir. Su olarak kabul edilen âşğın gözyaşı onun gönlündeki yakıcı âteşi söndürmede yetersizdir. Gözyaşı, ırmak gibi de olsa âşk âteşini söndürmek mümkün değildir.

“Ben âteş-i ‘aşkı iderim sinede mahfûz

Cevherdir iderler anı gencînede mahfuz

G (53/1)” (Leylâ, Haz. Arslan, 2003: 265).

(Ben âşk âteşimi, gönlümde gizlerim. Cevherdir, onu hazinede gizlerler.)

İnsanoğlu değerli bulduğu tüm eşyaları mukaddes yerlerde gizlemeyi tercih etmektedir. Bu durum Klasik Türk şiirine de yansımaktadır. Âşk âteşi âşğın asıl varoluş sebebidir. Onun yeri mukaddes yer olarak âşğın gönlüdür.

“Yakdı yandırdı yine dil hânedânın nâr-ı âşk

Nâr-ı âşkınla açıldı sinede ezhâr-ı âşk

G (61/1)” (Leylâ, Haz. Arslan, 2003: 271).

(Âşk âteşi, âşğın gönül evlerini yine yaktı, yandırdı. Âşkının âteşiyle, göğsünde âşk çiçekleri açıldı.)

Şâir, âşkı bir ateş timsali olarak tasavvur etmektedir. Âteşe teşbih edilen âşk yıkıcıdır. Âşğın gönlünü yaralamaktadır. Âteşin rengi, âşğın gönlünde meydana gelen yaraların rengine benzetilmektedir.

“Rûy-ı rakibe bakup bâdeyi bensiz çakup

Cânımı nâra yakup bezme kebâb itdiñ âh

G (99/4)” (Leylâ, Haz. Arslan, 2003: 297).

(Rakîbin yüzüne bakıp içkiyi bensiz çakıp, gönlümü âteşte yakıp bezme kebâb ettin. Âh!)

Beyitte, sevgili yüzünden yanmış bir hâlde olan âşğın gönlü; içki meclisinde sunulan kebâbın yanışı ile tasvir edilmektedir.

“Dikkatle nigâh eyleyüp ol şem’-i cemâle

Yandım yine ben sûz-ı harâret budur işte

Sibel ÖKMEN

G (100/2)" (Leylâ, Haz. Arslan, 2003: 297).

(O, muma benzeyen yüze dikkatle baktığımda ben yine yandım işte yanıp yakılma budur.)

Renk bakımından âteş ve yüz arasında bağlantı kurulmaktadır. Mum şiirde insana, alev ise insan yüzüne benzetilmektedir. Sevgilinin yüzü şemin alevi iken âşık, alev karşısında yok olmaktadır.

"Yandım tutuşdum nâr-ı mahabbetle her şeb âh

Murg-ı dilim de oldı müşâbih semendere

G (101/5)" (Leylâ, Haz. Arslan, 2003: 298).

(Her akşam, muhabbet âteşi ile yandım, tutuştum Âh! Gönül kuşum da semendere benzer oldı.)

Âşık, sevgilisi ile muhabbet etme arzusu içerisinde. Bu muhabbetin mahiyeti âteş gibidir. Âşk âteşi içinde yanan âşığın gönlünün âteşten etkilenmemesi durumu, âteşte yaşayan fakat bu âteşte yanmayan semender hayvanı ile ilişkilendirilmektedir.

"Nedendir itmez oldı âteşim te'sîr cânâna

Yanup yakıldığım gördükçe hayrân oldı pervâne

G (108/1)" (Leylâ, Haz. Arslan,

2003: 303)

(Âteşim, sevgiliye etki etmez oldu, nedendir? Pervâne yanıp yakıldığımı gördükçe hayran oldu.)

Âteş beyitte âşığın, sevgilisi ile arzu etmek istediği muhabbetin haberleşme aracıdır. Sevgiliye ulaşma, âşığın içinde bulunduğu âteş vasıtası ile olacağı fikri öne sürülmektedir. Ne yazık ki âşığın, bu arzusu gerçekleşmemektedir.

"Gelmediñ germ-âbe-i dil yandı nâr-ı hecrile

Gâlibâ şartınca teşrîfiñ ricâ bilmem nedir

G (35/4)" (Şeref, Haz. Arslan, 2002: 330).

(Gönül hamamına gelmedin, ayrılık ateşi ile yandı. Gâlibâ gelme şartın rica mıdır? Bilmem nedir?)

"Beşeri Bilimler ve Sanat Dergisi"
"International Journal of Humanities and Art"
[trk dergisi/2022]

e-ISSN:2757-6388
Cilt/Volume:3
Sayı/Issue:1

Leylâ ve Şeref Hanım Gazellerinde Âteş (Fire in Leylâ and Şeref Hanım Gazelles)

Beyitte hamam gerçek anlamı dışında kullanılarak âşğın gönlüne benzetilmektedir. Gönül hamamının yanması durumu sevgiliye duyulan ayrılığın âteşinden olduğu belirtilmektedir.

“Geliür mi yâda cânâ tîg-i âh-ı âteşinimle

Benim cem’iyyet-i agyârı talan itdigim demler

G (42/4)” (Şeref, Haz. Arslan, 2002: 334).

(Ey sevgili! Rakip topluluğunu yıkmaya çalıştığım zamanlar, âteşe benzeyen âh oklarım hatırına gelir mi?)

Âh, âşğın duygularını terennüm etmede bir haberleşme aracıdır. Âh’ın, tesirinin arttığının göstergesi ise âteştir. Âh ve âteş yakıcıdır.

“Bir dahi geşt ü güzâr eylemek olmazsan asîb

Yaksın âhum âteşi berg-i çenârıñ taglar

G (55/4)” (Şeref, Haz. Arslan, 2002: 340)

(Bir daha sevgili ile gezip dolaşmak nasip olmazsa, ettiğim âhın âteşi çınar yaprağını yaksın.)

Âşık her dem sevgilisine kavuşma arzusu içerisindedir. Bu arzusu gerçekleşmediği takdirde âşğın, ızdırabının hâl dili olan âhlar ettiği görülmektedir. Bu âhlar öyle ki âteşe benzetilmektedir. Âteşe benzeyen âhların etkisinden nasibini alan nesnelere içerisinde bahçe unsurları da yer almaktadır. Âteşin yakıcı özelliğine işaret edilmektedir.

“Benim bezmiñde şeb-tâ-be-seher nâr-ı mahabbetle

‘Aceb hâtırda mı çün şem’-i sûzân olduğum demler

G (56/5)” (Şeref, Haz. Arslan,

2002: 341).

(Muhabbet âteşi ile geceden seher vaktine kadar bezmindeyim. Acaba hatırda mıdır? Mum için yandığım günler.)

Âşğın murâdı, sevgilisi ile muhabbet etmek istemesidir. Bu muhabbetin mahiyeti adeta âteş gibidir.

“Muntafî olmaz sirişkimle benim tâ haşre dek

“Beşeri Bilimler ve Sanat Dergisi”
“International Journal of Humanities and Art”
[trk dergisi/2022]

e-ISSN:2757-6388
Cilt/Volume:3
Sayı/Issue:1

Sibel ÖKMEN

Hem-çü dûzâh âteş-i sûzân kim gönlümdür ol

G (68/4)" (Leylâ, Haz. Arslan, 2003: 276).

(O ki gönlümdeki cehenneme benzeyen yakıcı âteş, kıyamete kadar gözyaşlarımla sönmez.)

Beyitte cehennem âteşi ve yakıcı olan âşk âteşi mukayesesi söz konusudur. Âşığı yakan âteş, cehennem âteşinden üstündür. Suyun yani âşığın gözyaşı bile bu âteşi söndürmede tesir edemeyeceği bilgisi beyitte yer almaktadır

"Yâre ahvâl-i dili âh u figânım söylesin

Her şerârî âhımın sûz-ı nihânım söylesin

G (152/1)" (Şeref, Haz. Arslan, 2002: 392).

(Gönlün durumunu, sevgiliye âh ve feryatlarım söylesin. Her âhımın kıvılcımı, benim gizli âteşimi söylesin.)

Şerâr ve sûz kelimeleriyle âşığın hâl tespiti söz konusudur. Öyle ki âşık artık söz ile vaziyetini anlatmayı bırakmaktadır. Âteşe benzeyen âhları ile gönlündeki yanmayı açıklamaya çalışmaktadır.

"Yakar bir âteşe pervânesiyle kendi özün

Murâd-ı şem'-i şeb-ârâ bilinmedi gitdi

G (237/5)" (Şeref, Haz. Arslan,

2002: 437)

(Pervânesiyle kendi özünü yakar. Amacının ise geceyi süsleyen mum için olduğu bilinmedi, gitti.)

Beyitte şem ile pervâne olayına telmih söz konusudur. Âşık (pervâne) sevgili (şem) olarak tasavvur edilmektedir. Her daim âşığın, özüne yani sevgiliye kavuşma arzusundan ötürü kendini mumun ateşinde yok ettiği görülmektedir. Öte yandan hafif bir serzenişte bulunma durumu da söz konusudur. Serzenişin nedeni, âşığın yanma olayının nedenini kimsenin anlamadığıdır.

Âteş-Sevgili ve Sevgilinin Hâlleri

Klasik Türk edebiyatının başlıca tipleri arasında yer alan sevgili (güzel, yâr) tipi, dış görünüşü, hal ve tavırlarından ötürü daima âşığı kendine meftûn

"Beşeri Bilimler ve Sanat Dergisi"
"International Journal of Humanities and Art"
[trk dergisi/2022]

e-ISSN:2757-6388
Cilt/Volume:3
Sayı/Issue:1

Leylâ ve Şeref Hanım Gazellerinde Âteş (Fire in Leylâ and Şeref Hanım Gazelles)

etmektedir. Sevgilinin güzellik unsurları arasında yer alan yüz, yanak ve mizacı âteş unsuruna teşbih edilmektedir.

“Gel gör âteş gibi ruhsârında

O siyah zülfi ûd u anberdir

G (41/2)” (Leylâ, Haz. Arslan,

2003: 257)

(O siyah saçını gel gör ateş gibi yüzünde ûd ve anberdir.)

Beyitte sevgilinin güzellik unsurları arasında yer alan yüzünün kırmızı renkte oluşu ile âteşin rengi arasında bağlantı kurulmaktadır. Ayrıca ûdun ve ânberin güzel kokusu – yanışı âteş ile bağlantılıdır.

“Mey âteş meclis âteş sâgar âteş rûy-ı yâr âteş

Aceb mi olsa dil âşkî ile dâ'im yanar âteş”

G (79/1) (Şeref, Haz. Arslan, 2002: 354).

(Mey âteş, meclis âteş, içki kadehi âteş, sevgilinin yüzü âteş, âşığın gönlü de âteş ile yanar şaşılır mı?)

Şeref Hanım bu beyitini, Şeyh Gâlib'in âteş redifli bir beyitinden esinlenerek yazdığını ve âşığın gözünden mey, meclis, sâgar, sevgilinin yüzü renk bakımından her zaman âteş olarak görünmektedir.

“O âteş- meşerebin vasf eyledikçe ey Şeref hüsniün

Sezâdır eyler ise kilik-i eş'ârın nisâ râteş

G (79/7)” (Şeref, Haz. Arslan, 2002: 354).

(Ey Şeref, o (sevgilinin) ateşe benzeyen mizacının güzelliğini anlattıkça kalemin adeta ateş saçmaya layıktır.)

Sevgilinin mizacı ve güzelliği âteş unsuruna teşbih edilmektedir. Şâir, onun âteşe benzeyen mizacını şiirine konu ettikçe kaleminin de ateş saçtığı bilgisini vermektedir. Şeref Hanım, şâirlik yönünün kuvvetli oluşunu âteş mefhûmu ile açıklamaktadır.

Sonuç

“Beşeri Bilimler ve Sanat Dergisi”
“International Journal of Humanities and Art”
[trk dergisi/2022]

e-ISSN:2757-6388
Cilt/Volume:3
Sayı/Issue:1

Sibel ÖKMEN

Klasik Türk edebiyatının, XIX. yüzyıl sahasında yer edinen şâirlerden Şeref ve Leylâ Hanım'ın, ortaya koymuş oldukları dîvânları, edebiyat sahasına kazandırılan eserler arasındadır. Ortaya konulan bu çalışmanın esas kaynağı; Arslan'ın, her iki dîvân üzerinde yapmış olduğu çalışmasıdır. Dîvânların içerisinde bulunan âteş mefhûmu titizlikle taranmıştır. Bu mefhûmun, şâirlerin kalemlerine nasıl konu olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın âşık-âteş ve âşıklık hâlleri kısmındaki beyitlerde âteş mefhûmu; nâr- âşk, âteş-i fûrkât, sûz-ı harâret, nâr-ı harâret, âteş-i âşk, sûz-ı hecr, âteş-i sûzân, nâr-ı muhabbet, nâr-ı hecr ifadeleri ile rastlanılmıştır. Sevgili- âteş ve sevgilinin hâlleri kısmında ise âteş; âteş- rûy-ı yâr, âteş-meşreb ifadeleri ile görülmüştür. Âteş beyitlerde yanıcı, yakıcı özelliğinin yanı sıra olgunlaştırıcı özelliği ile de dikkat çekmiştir. Âteşin kullanımı hakkında bilgi verilecek olunursa; âşığın duygularını ifade etmesinde rol oynayan âh ile ifade edilmiştir. Ayrıca âteş-şem ile pervâne ilişkisi, âteş-tabiat unsurlarından olan olağanüstü hayvan (semender) ilişkisi, âteş- su (eşk), âteş- ezhâr, âteş- yiyecek- içecek ilişkisi tespit edilmiştir. Âteş, sevgilinin güzellik unsuru ve âşığın duygularını ifade ediş sembolüdür. Bir diğer husus Şeref Hanım'ın, yazmış olduğu âteş ile ilgili bir beyiti adeta Şeyh Galib'in yazdığı âteş beyitinden etkilendiği sonucu olarak da görülebilir. Kısaca âteş mefhûmu, her iki şâir tarafından yer yer mecazi bir şekilde ele alınmıştır. Bu çalışma da Klasik Türk edebiyatı sahasında yer alan iki şâirin şiirlerinde âteşi nasıl ele aldıkları, âteşin âşık -sevgili tiplemesine nasıl yansıdığı hakkında bilgi verilmiştir.

Kaynakça / Reference

Devellioğlu, Ferit (2013). Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat. Ankara: Aydın Kitabevi.

Gibb, Wilkinson, J.E. (1999) Osmanlı Şiir Tarihi III-V Tercüme: Ali Çavuşoğlu, Ankara, Akçağ Yay.

Gündüz, Şinasi (1998) Din ve İnanç Sözlüğü, Ankara, Vadi Yayınları.

Güngör, Harun (2002) Eski Türklerde Din ve Düşünce, Türkler, Cilt 3, Ankara, Yeni Türkiye Yay.

Hanım, Şeref (2002) Şeref Hanım Dîvân (Haz. Mehmet Arslan). İstanbul, Kitabevi Yay.

"Beşeri Bilimler ve Sanat Dergisi"
"International Journal of Humanities and Art"
[trk dergisi/2022]

e-ISSN:2757-6388
Cilt/Volume:3
Sayı/Issue:1

Leylâ ve Şeref Hanım Gazellerinde Âteş (Fire in Leylâ and Şeref Hanım Gazelles)

Hanım, Leylâ (2003) Leylâ Hanım Dîvân (Haz. Mehmet Arslan). İstanbul, Kitabevi Yay.

Hançerlioğlu, O. (1993). Dünya İnançları Sözlüğü. İstanbul, Remzi Kitabevi

İnal, K.M. İbnülemin (1969) Son Asır Türk Şâirleri Cüz: II, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi.

Kocatürk, M., Vasfi (2016) Büyük Türk Edebiyatı Tarihi Başlangıçtan Bugüne Kadar Türk Edebiyatının Tarihi, Tahlili ve Tenkidi, İstanbul, İstanbul Kültür Üniversitesi.

Kurnaz, Cemal (2013) Muallim Naci Osmanlı Şâirleri, Ankara, Kurgan Edebiyat Yay.

Banarlı, S. Nihad, (1998) Türk Edebiyatı Tarihi Cilt: 2, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı.

Parlatır, İsmail (2006) Osmanlı Türkçesi Sözlüğü, Ankara, Yargı Yayınevi.

Pala, İskender (2004). Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü. İstanbul, Kapı Yay.

Süreyya, Mehmed (1996) Sicill-i Osmanî, Cilt: 5, Yayına Hazırlayan: Nuri Akbayar, İstanbul, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.

Tahir, M. Bursalı (1972) Osmanlı Müellifleri (Hazırlayan: A. Fikri Yavuz ve İsmail Özen, Cilt 2, İstanbul, Yaylacık Matbaası.

Tanyu, Hikmet (1991) Ateş, İslam Ansiklopedisi. Cilt 4, İstanbul, TDV.

Uludağ, S. (1995). Tasavvuf Terimleri Sözlüğü. İstanbul, Marifet Yay.

Ünver, İsmail (2003) Leylâ Hanım, İslâm Ansiklopedisi, Cilt 27, Ankara, TDV.

Yazır, H., M., Elmalılı (2015) Kur'ân-ı Kerim Meâli, Hazırlayan: Murat Altıntaş, İstanbul, Ertem Matbaası.

Yakut, E., Şâhin, E., Oktay, Adnan. (2007). *Eski Türk Edebiyatı Ders Kitabı*, Mardin, Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları.

